

PULA IMVULA

GROWING FOOD • PEOPLE • PROSPERITY

KORANTA YA GRAIN SA YA BAHLAHISI BA NTSENG BA HOLA

*Ho kgetha nako e nepahetseng ya ho jala ke ntho ya bohlokwa
Setshwantsho: Karen van Zyl.*

O KA JALA HAEBA hoo ho na le molemo wa kgwebo

TEMO E KE KE YA TSWELA PELE HO NKWA E LE FEELA MOSEBETSI WA MATSOHO O ETSWANG HO HLAHISA DIJALO. MATSATSING ANA A KA-JENO TEMO E LOKELA HO TSEJWA E LE KGWE-BO MME E SEBETSWE JWALOKA KGWEBO. HO LOKELA HO THEHWHE MELAO E MATLA MME E HLOMPHU-WE E LE HO ETSA BONNETE BA HORE BALEMI BA KA BA LE TLAHISO E NANG LE PHAELLO LE HORE BA KA KGONA HO JALA NAKONG YA SEHLA SA TEMO SE LATELANG.

Ho jala e ka ba mosebetsi o hlokolotsi haholo bakeng sa nako etswe ho kgetha nako e nepahetseng ya ho jala ho ka ba thatanyana, empa ke neng moo ho tshwanelehang hore motho a se ke a jala? Bakeng sa ho arabapotslo ena, o lokela ho tadima ditshenyehelo tsa ho jala le tsa lekeno.

DITSHENYEHELO TSA HO JALA

Ditshenyehelo tsena di hhaloswa e le ditshenyehelo tse hlokehang ba-keng sa ho hlahisa sehlahiswa kapa tshebeletso. Di kenyeltsa ditshe-nyehelo tsohle tse bakilweng ke kgwebo mme di amana le mesebetsi ya kakaretso le ya tsamaiso. Ho e etsa hore e hle e tshwanele temo, ditshenyehelo tsa ho jala di hhaloswa e le ditshenyehelo tsohle tse

amanang le tlhahiso le kotulo ya dijalo jwaloka petrolo, monontsha le dikhemikhale tsa temo.

Ditshenyehelo tsa ho jala di ka arolwa mekgahlelo e mmedi:
Ditshenyehelo tse tsepameng ha di fetohe ka lebaka la ho eketseha kapa ho fokotseha ha palo ya thepa le dishebeletso tse hlahisitsweng kapa tse rekilweng. Ho ya ka bohlalosi ba temo re ka re tsena ke ditshenyehelo tse molemi a lokelang ho di lefa ho sa tsotellwe hore o bile le tlahiso kapa tjhe. Tsena ke ditshenyehelo tsa kgwedi kapa tsa selemo tse kang kgiro ya thapo ya motlakase, rente, meputso le ditshenyehelo tsa bophelo – ditshenyehelo tse tla dula di le jwalo ka kgwedi le ka selemo.

Ditshenyehelo tse fetohang di fetoha ho ya ka hore khamphani e hlasisa kapa e rekisa hakae. Ho ya ka bohlalosi ba temo re ka re tsena ke ditshenyehelo tse eketsehang ha tlahiso e eketseha. Ditshenyehelo tsena di tla eketseha kapa di fokotsehe ha tlahiso e eketseha kapa e fokotseha. Mehlala ya tsona ke petrolo, peo, dikhemikhale tsa temo le monontsha.

Ka bokgutshwanyane, **ditshenyehelo tsohle = ditshenyehelo tse fetohang + ditshenyehelo tse tsepameng**. Ho ya ka bohlalo si ba temo, ditshenyehelo tsohle tsa ho hhahisa dijalo di lekana le ditshenyehelo tse kang rente, tlhokomelo, kgiro ya thapo ya motlakase, makgetho, hammoho le ditshenyehelo tse kang ditshenyehelo tsa peo, monontsha, petrolo le dikhemikhale tsa temo.

O ka jala haeba hoo...

1 *Tekanyetso ya theko ya mohlahisi bakeng sa poone ya tshimo e omeletseng bakeng sa sehla sa tlhahiso ya temo sa 2022/2023.*

Tekanyetso ya hona jwale ya dijothollo *	Poone ka theko ya R4 000/t			Sonobolomo ka theko ya R10 000/t		
Tlhahiso e rerilweng (t/ha)	3,5	4,5	5,5	1	1,5	2
Boleng bohole ba tlhahiso (R/ha) @ theko e mahareng	14 000	18 000	22 000	10 000	15 000	20 000
Ditshenyehelo tse fetohang tse ajwang ka ho otloloha (R/ha)						
Peo le dipeo tse nyenyane	1 093,00	1 229,63	1 912,75	522,67	653,33	653,33
Monontsha	5 487,04	7 045,76	8 604,49	1 171,80	2 429,70	4 239,90
Kalaka	236,50	236,50	236,50	236,50	236,50	236,50
Petrolo	1 469,73	1 534,08	1 598,43	1 301,19	1 395,42	1 489,64
Ditokiso	1 539,71	1 587,87	1 636,02	1 363,15	1 442,61	1 522,06
Dithibelaleholo	1 345,50	1 345,50	1 345,50	1 186,00	1 186,00	1 186,00
Dithibeladisenyi	1 016,00	1 016,00	1 016,00	711,21	711,21	711,21
Inshorense	-	-	-			
Theolo ya theko	1 134,57	1 303,23	1 523,17	310,47	386,76	481,52
Mosebetsi wa kontraka	-	-	-	-	-	-
Inshorense ya dijalo	232,78	299,29	365,80	269,65	404,48	539,31
Ho fafatsa moyeng	-	-	-	-	-	-
Tswala ya mokitlane wa tlhahiso	694,24	797,44	932,02	365,13	454,85	566,30
Ditshenyehelo tsohle tse fetohang tse ajwang ka ho otloloha (R/ha)	14 249,07	16 395,29	19 170,68	7 437,77	9 300,86	11 625,77
Ditshenyehelo tsohle tse ka hodimo (R/ha)	3 402,63	3 402,63	3 402,63	2 867,90	2 867,90	2 867,90
Ditshenyehelo tsohle tsa theko/ha pele ho mmaraka (R/ha)	17 651,70	19 797,92	22 573,31	10 305,67	12 168,76	14 493,67
Moedi/ha pele ho ditshenyehelo tsa mmaraka le phaello (R/ha)	-3 651,70	-1 797,92	-573,31	-305,67	2 831,24	5 506,33
Ditshenyehelo tsohle pele ho mmaraka R/t	5 043,34	4 399,54	4 104,24	10 305,67	8 112,50	7 246,83

* Bakeng sa kereiti e ntle ka ho fetisia lelwaleng le haufi ka ho fetisia (Rt) (theko ho ntshwa tshenyelelo tsohle tsa mmaraka)

LEKENO

Lekeno le bongata ba tjhelete kapa thepa e fumanweng bakeng sa dintho tse rekitsweng kapa ditshebeletso tse rometsweng. Di ka arolwa ka mekgahlelo ena e mmedi:

Lekeno lohole, e leng lekeno kapa moputso ohle wa motho pele ho lekgetho esita le ditshenyehelo tse ding. Bakeng sa temo, lekeno lohole ke bongata bohole ba tjhelete eo molemi a e fumanang bakeng sa sehlahiswa seo a se hlahisang kapa a se romellang.

Lekeno la nnete le seatleng le ka tsejwa e le phaello. Ke lekeno lohole kamora hore ho hulwe ditshenyehelo tsohle. Ditshenyehelo di kenyelata ditshenyehelo tse kang makgetho, petrolo, monontsha le ditjhelete tse hulwang.

Tjhelete e seatleng = lekeno lohole - ditshenyehelo

KE NENG MOO HO SENG MOLEMO HO KA JALA?

Sepheo sa molemi e mong le e mong e lokela ho ba ho hlahisa dihlahiswa ka tsela eo a ka kgonang ho lefa ditshenyehelo tsa dijalo tsa hae le tsa bophelo ka kakaretso; a be a be le masalla ho ka jala dijalo ka tjhelete e lewana, kapa ho sebetsa jwaloka asete kapa perela ya bohlokwa e ka mo thusang ho fumana kadimo.

Ka tsela e jwalo, balemi ba lokela ho sebedisa tekanyetso ena e latelang ho batlisisa bohlokwa ba ho jala:

Phaello/tahleheloo = lekeno - ditshenyehelo

Ho ya ka bohlahosi ba temo, hona ho bolela hore tjhelete e lewana kapa phaello e lekana le tjhelete eo molemi a e fumanang ha a rekisa sehlahiswa sa hae mme a ntsha ditshenyehelo tsa tlhahiso.

Dipehelo tse laolang hore ho molemo ho jala kapa tjhe

- Bakeng sa balemi ka tjhelete ya lewana: Phaello e lokela hore e lekane ho ka lefa ditshenyehelo tsa bophelo le ho lefella tsohle na-kong eo o tla jala hape.
- Bakeng sa balemi ka mokitlane: Phaello e lokela hore e be e lekaneng e le hore o kgone ho lefa molato ohle wa hao le ho lefella melato ya hao ya bophelo.

Ka bokgutshwanyane, ho lekanya hore na ho molemo ho ka jala:

- Lekanya hore ho tla o batla tjhelete e kae ho hlahisa sehlahiswa (tshenyelelo).
- Lekanya theko ya sehlahiswa (lekeno).
- Lekanya hore o fumana phaello ha o hula ditshenyehelo lekenong la hao.
- Lekanya hore o fihlella ditshwanelo tse boletseng ka hodimo hore ho be molemo ho jala.

Ho molemo hore balemi ba inahane hantle ka tshwanelo pele ba itlama ka ho jala dijalo. Hona ho bolela hore molemi o lokela ho nepa hantle ka tshwanelo ha a etsa tekanyetso ya ditshenyehelo le lekeno ka hobane tekanyetso e fosahetseng ya mehopolo ena e ka baka tshebetso e fokolang esita le yona tahleheloo.

Dinawa tsa soya ka theko ya R8 683/t		
1	1,5	2
8 683,80	13 025,70	17 367,60
803,57	1 205,36	1 406,25
2 676,00	3 998,25	5 320,50
236,50	236,50	236,50
1 338,85	1 433,07	1 527,30
1 402,60	1 482,05	1 561,51
1 046,50	1 046,50	1 046,50
1 011,65	1 011,65	1 011,65
265,41	330,97	390,76
-	-	-
894,43	1 341,65	1 788,86
-	-	-
497,93	620,94	733,10
10 173,44	12 706,94	15 022,92
3 093,99	3 093,99	3 093,99
13 267,43	15 800,93	18 116,91
-4 583,63	-2 775,23	-749,31
13 267,43	10 533,95	9 058,46

HO TLA HLOKA TJHELETE E KAE HO JALA HEKTARA E LE NNGWE?

Theibole ya 1 e bontsha tlahiso ya poone, sonobolomo le dinawa tsa soya bakeng sa dikotulo tse fapaneng mane North West. Ka kopo hlokomela hore hona empa e le mohlala feela ka hobane ditheko tsa monontsha, sethibelaleholo le petrolo di ka nna tsa fetoha pele ho jalwa. Molemi ka mong o lokela ho hlaphisa bajete ya hae pele a etsa qeto ya ho jala.

Ho ya ka Theibole ya 1 theko ya tlahiso ya 3,5 ditone e lokela hore bonyane e be R5 043,34. Ka tlahiso ya 5,5 ditone, molemi a ka tswela pele ka hore ditshenyehelo tsa tlahiso ho ya ka tone di haufi le theko ho ya ka tone. Bakeng sa sonobolomo 1 t/ha e haufi le ho ananelwa, empa bakeng sa 2 t/ha ho na le phaello. Haeba molemi a tla jala dinawa tsa soya ka ho sebedisa monontsha (kapa ho etsa ditokiso tsa monontsha selemong kamora ho jala), phaello ya tlahiso ya dinawa tsa soya e tla sitiseha haholo e sebetse ka thata.

CHRISTAAAN VERCUEL,
MAITHUTWANE: APPLIED
ECONOMICS, GRAIN SA
LE PIETMAN BOTHA, MOTHUSI
YA IKEMETSENG WA TEMO

LENTSWE LA... Jacques Roux (motataisi)

SELEMO SA TEMO SA 2021/2022 SA HO JALA SE TLA HOPOLWA KA HORE KE SE SENG SA DILEMO TSE BOIMA TSE BA TENG. EREKAHA BOLEPI BO NE BO SUPA HORE HO TLA NA PULA E NGATA, HO NE HO BONAHALA EKA SENA E TLA BA SELEMO SE SENG SE TLA BA LE REKOTO E NTLE HAHOLO. TSOHLE DI NE DI LOKILE BAKENG SA HORE HO QALWE KA TEMO, EMPA PULA E MATLA YA DIKGOKHOLA E ILE YA FIHLA YABA E TSOMETSA MOTHOKONG LE E MONG.

Diterekere di ne di tla qala mosebetsi wa letsatsi ha marothodi a pula a qala ho na. Balemi ba ne ba tla emela masimo hore a ome, dipolantere di se di tlatsitswe ka monontsha o theko e thata e kileng ya ba teng nalaneng ya bophelo, empa hang ha mosebetsi o qala, pula le yona e ne e qalella. Ho nnile ha tswela pele jwalo ka nako e ka etsang dikgwedi tse pedi, metsi a tletse hohle.

Ka lebaka la hobane balemi ba loketse ho fana ka dijo ho naha ka bophara, ba ne ba ke ke ba tlolahela feela – ba ne ba tshwanetse ho ema, ba jale hape botjha. Moo masimo a neng a ke ke a fihlellwa hantle, balemi ba ne ba lokela ho etsa matsapa, ba lohe leqheka, mme ba jale ka ho sebedisa dipolantere tsa matsoho. Sefafatsi se hulwang ka morao se ile sa sebediswa ho a fihla moo terekere le sefafatsi di neng di ke ke tsa kgona. Ha pula e ntse e hohola dimatlatfatsi tsa poone, monontsha o ile wa tshelwa hohle ho tswa mokotlaneng o neng o jerwe ke molemi.

Ka kgwedi ya Mmesa, dinawa tsa soya le poone di ile tsa bonahala di tshepisa, empa ho ne ho na le mathata moo dinawa di neng di thatafallwa ke ho hola ka lebaka la pula e ngata ka ho fetisisa. Jwalo-kaha nako ya ho jala sonobolomo e ne e se e fetile, balemi ba ne ba tshepa hore mohatsela le ona o tla tla hamorao. Ka kakaretso, dijalo di ne di hola mme ho ne ho bonahala eka kotulo (bongata ba ditone) e tla fumanwa e tla ba e ntla ka ho fetisisa.

E mong wa balemi o ile a re: 'Ditone le theko di bonahala di lokile. Ke tla ba le kotulo e ngata selemong sena. Ha a bua ka ditaba tsa hae tsa ditjhelete, o ile a tsebisa hore o batla ho qeta le ho hlakola molato wa hae mane bankeng esita le mane SACTA (SA Cultivar & Technology Agency). Ntate Roux o ile a re: 'Ke batla thuso hape selemong se tlang. Haeba ke sa lefe, ha o na nthusa hape. Lebitso la ka le tla hlweka. Balemi bohole ba lenaneong lena ba lokela bohole hore esale pele, ba lefe molato wa bona – ba ka kgona. Ba bolelle feela hore: Kgutlisang tjhelete!' yaba o a tsheha.

Re ne re le teng bakeng sa boiphihlelo ba NAMPO 2022

KAMORA DILEMO TSE PEDI TSA KGUTSO E QOBELTSWENG LE HO SE BE LE LETSATSI LA KETEKO YA KOTULU YA NAMPO, BAETI BA NE BA LAKATSA HO ETELA NAMPO PARK SELEMONG SENA. HANG HA SEHLOPHA SA GRAIN SA SE FUWA TUMELLO, BA NE BA ROMELLE DIMEMO HO BOHLE HORE BA TLE 'BA TLO E BONA!', E LENG HOO E BILENG E LENG MOOKOTABA WA SELEMO SENA. EKABA BAETI BA 73 000 BA ILENG BA ETELA KETSALO ENA YA MATSATSI A MAHLANO.

Le ka ntle ho diphephetso le dinako tse kgathatsang matla, boikemisetso le boitsebelo ba sehlopha bo ne bo bonahala hole polasing ha ba sibolla boiphihlelo bo bong hape bo atlehileng ba NAMPO. Baeti ba ne ba sa swabiswa ke letho; ba ile ba thabela ho ba le sebaka se lekaneng sa ho emisa makoloi le ho kena, le kamohelo e mofuthu ka ho fetisisa. Mai-kutlo a thahasello a bona e ne e le a polasi e nang le matla a fetisisang. Dibaka tse kganyang ka mebala, diterata tse phetheselang le diholo tsa dipontsho, di le modumo o moholo, ditumediso tsa setswalle – tse ngata tse neng di ka bonwa le ho etswa!

Ho ne ho hlakile hore balemi ka bongata ba bona ba ne ba thabile haholo ho bokana moo mererong ya temo le boena ho se seng sa dibaka tsa bona tse ratwang tsa kopano. Dibaka tsa ho dula tsa setjhaha di ne di se di nkilwe ke dihlopha tsa balemi le ba malapa a bona, bohole ba thabile ba bile ba qoqa ka tseo ba di tsebang mabapi le dipontsho tsa bona tse ratwang haholo.

MENYETLA YA HO BUISANA LE HO BA LE DIKAMANO

Mofumahadi Thoko Didiza, Letona la Temo, Tlhabollo ya Naha le Ntshtsopole ya Mahae le balatedi ba hae, ba ile ba etela le NAMPO Park. Kamehla o na le boikemisetso mabapi le dipontsho tsena ebile o rata mokgwa oo di mo kopanyang le balemi le mokga wa temo ka kakaretso.

Ho molemo hore balemi ba dijothollo ba Afrika Borwa ba bone baemedi ba bona ha ba buisana le baetapele ba haha. Hodima tseo tsople, hona ke seabo sa Grain SA – mokga o buang ka ditaba tsa bohlokwa tse amang lefapha lena lebitsong la balemi bohole ba dijothollo mona Afrika Borwa.

Mona NAMPO ho ne ho na le ntho e nngwe e neng e tsosolosa thahasellos – sebaka sa ho bokella le ho bona se setjha le se etsahalang ka hara mokga ona wa temo. Se molemo le ka ho fetisisa, ke sebaka sa ho etsa kgwebo le ho theha dikamano le boetapele ba kgwebo le ditsebi hara mafapha a bona a boitsebelo. Ha ho na menyetla e mengata ya letsatsi le letsatsi bakeng sa balemi ho ithuta ho tswa ho ditsebi tsa kgwebo, empa mona motho a ka hla a fumana keletso tsa bohlokwa ka ho fetisisa.

Hangata banna ba buisana mane lapeng mabapi le terekere, polantere kapa sesebediswa se itseng se lokelang ho hlokomelwa mme se lebeletseng dikelello tsa batho mabapi le sehlahiswa seo ba fanang ka sona. Motho o lokela ho tadirama ka tjantjello le tse tshwanelehang mabapi le theknoloji ena ya sejwalejwale e le ho dula ba tswella mosebetsing ona – ka hona NAMPO ke sebaka seo ka ntle ho qeaqeo e leng sebaka se etsang yona ntho eo.

Letsatsi la kotulo le ne le sa memelwa batho ho ya ka dilemo tsa bona, mme baeti ba banyenyane le ba baholo ba ile ba thabela boiphihlelo bona.

NTHO E KGWEPELHANG THAHASELLO HO MOTHO E MONG LE E MONG

Karolo ya mohlape wa diphoofolo ke yona ntho ya bohlokwa e kgolo – le ka ntle ho menko e bohloko e fokaelang moyeng! Batho ba rata ho tsamaya ho potoloha dibaka tsena tsa dipontsho, ba tadirama le mefuta e fapaneng ya diphoofolo tse pepeswang. Dipetsana di ne di kgahlisa mme dipontsho tse ka lesakaneng di ne di kgahlisa di nyalakatsa!

Dipontsho tsa National Wool Growers Association tsa tshebeletsano tsa ho kuta dinku kamehla di hapa maikutlo le thahasellos ya balemi ba bangata. Ho a kgahlisa ho hlahloba mefuta e fapaneng ya dikgomu ho tseba haholwanyane ka maemo ao di phelang hantle ha di le ho ona. Hangata ho be ho ntse ho na le ho hapang maikutlo a molemi.

Bapepesi ba lokela ho thoholetswa ka lebaka la maemo a phahameng a dipepeso tsa bona tse kgahlisang. Sehlopha sa John Deere se bile sa hapa maikutlo ka lethathamo la dipontsho tse kgahlehang tse pepeswang tse kenyaletsang terekere e kang e tadirimisitswe hodimo le tlase!

Pontsho ya Lekasana e ketekile selemo sa yona sa 180 ka tsela e ikgethileng mane NAMPO Park. *Holland Agriculture* e ntjha e ile ya hapa maikutlo a balemi ka lethathamo la yona la diterekere tsa bona le metjhini e pepeswang. Bontate le bara ba ile ba etela dipepeso tsa diterekere le disebediswa, ho kenyaletswa le dipokello tse ntle tsa dibapadiswa

Ditsha tse nyenyane tse kganyang ka mebala, diterata tse phetheselang le diholo tsa dipontsho di ile tsa thabisa balemi bohole ho tse ding tsa dibaka tsa bona tsa kopanelo.

Letona Thoko Didiza o ile a thabela ho buisana le balemi le ho kopana le seholpha sa Grain SA, Mona o na le modulasetulo wa Grain SA e leng Derek Mathews leetong la NAMPO Park.

Backsaver Equipment e fana ka polokelo ya hamorao, disebediswa tsa matsoho tse thusang temo hanyenyane. Michris Janse van Rensburg, monnga le mokgabisi o bontsha polantere e fepelang ho ba bang ba balemi.

tsé fumanehang tsa bashemane ba polasi e leng tseo ba ka sebedisang tjhelete ya bona ya dijo ho di reka.

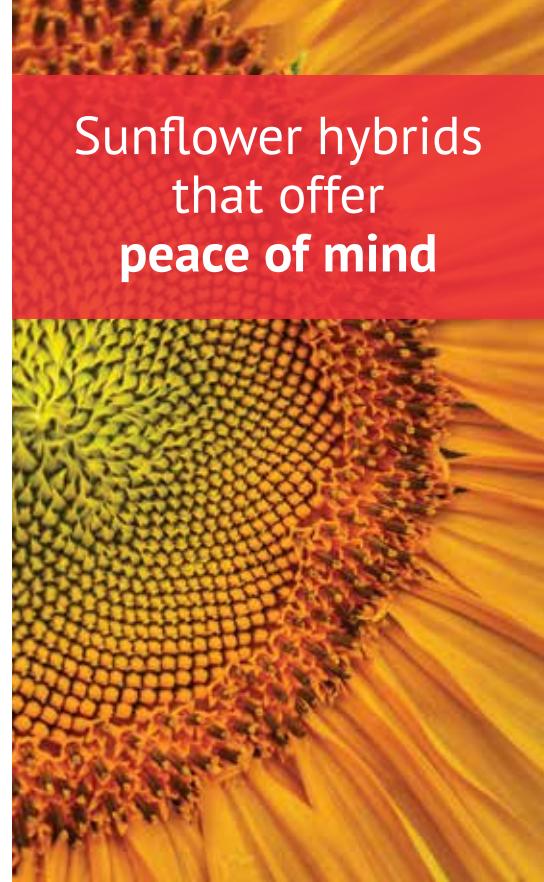
DITHO LE SEHLOPHA

Balemi bao e leng ditho tsa Grain SA ba ne ba amohetswe hantle ka ho fumana sebaka sa ho emisa makoloai mahala, ho kena mahala le ho kena mahala le ho fihlella mahala Disebediswa tsa Ditho, moo ho neng ho dulwa ho tshellwa batho kofi le dikuku bakeng sa lelapa. Sebaka seo sa kopano se ne se tletse letsatsi lohole ka batho ba tswang dibakeng tse fapaneng, ba phomotse ba iketlile.

Ho ne ho bille ho na le monyetla wa hore balemi ba kopane le seholpha sa Grain SA hona moo. Mohlanka e moholo wa phethahatso wa Grain SA, e leng ngaka Pieter Taljaard, o ile a bolella balemi hore o thabile ha a lokela ho emela balemi ba dijothollo. Seholpha sa Ntshetsopele ya Balemi se ile sa dula se sebetsa ka matla ka dikopano le dipuisano e le ho jala ditaba tsa tswelopele ya balemi le ho totobatsa diphephetso tseo balemi ba tobanang le tsona sehleng sena sa temo. Borakgwebo ba Grain SA le bona ba ne ba tumme mme balemi ba ne ba thahasella ho ba le tsebo ya bona mabapi le tsa indasteri kapa kgwebo.

Ketsahalo ya Letsatsi la Kotulo la NAMPO e kgolo e bille e na le mesebetsi e mengata, mme baeti ba lokela ho amohela hore ba ke ke ba kgona ho bona tsohle ka letsatsi le le leng. Ke dipontsho tsa boitsebelo tse totobatsang tsebahatso ya kgwebo ena ka motlotlo e le ho totobatsa katleho ya mokga ona wa kgwebo ya temo mme ka ho qolleha balemi ba dijothollo ba Afrika Borwa. ■

JENNY MATHEWS,
SETSEBI LE MORUPELLI WA
BOLAODI LE NTSHETSOPELE

Sunflower hybrids
that offer
peace of mind

 Clearfield® Plus
Production System

AGSUN 5103CLP	AGSUN 5108CLP
AGSUN 5106CLP	AGSUN 5109CLP

Clearfield®Plus is a registered BASF trademark.

CONVENTIONAL HYBRIDS

AGSUN 8251	AGSUN 5278
AGSUN 5270	AGSUN 5273

Yield stability

Stay-green trait

Seed-fill ability

Disease resistance

Agronomic traits

Adaptability

agricol
go for growth

Mabopo a ka thibela KGOHOLEHO YA MOBU

MOSEBETSI WA KGOHOLEHO YA MOBU O BOLELA MOSEBETSI O ETSWANG BAKENG SA THIBELO YA KGOHOLEHO YA MOBU, ESITA LE HO NTLAFATSA DIMELA KAPA BOKAHODIMO BA MOBU. MOSEBETSI ONA O BILE O KENYELETSA MOSEBETSI WA HO NTLAFATSA TSAMAISO YA METSI A MANGATA A KA HODIMA MOBU KAPA METSI A KA HARA MOBU, HO HULA METSI HAPE HO MOHLODI OFE KAPA OFE WA ONA, ESITA LE THIBELO YA HO BOKELLANA LE HO TLALA HA METSI MAMONG LE TSHILAFATSO EFE KAPA EFE YA MEHLODI YA METSI.

E meng ya mehlodi ya bohlokwa e babatsehang e lokela ng ho laolwa ka hara temo ya naha ya rona ke mobu le metsi. Boikarabelo ba beng ba naha bo akaretswa haholo ka hara *National Water Act* (No. 36 of 1998) le *Conservation of Agricultural Resources Act* (No. 43 of 1983), mme bo sebetsana, hara tse ding, le thibelo ya kgoholeho ya mobu le tse ding tse amanang le temo.

Balemi ba dijothollo ba nka nako e telele ba phethola mobu, ba lokisa mobu ka mefuta e fapaneng le maemo a fapaneng a lehodimo a Afrika Borwa bakeng sa tlhahiso ya dijothollo. Mobu, ho ya ka ditshebetso tse fapaneng tsa ho phethola mobu ho ya ka motho ka mong o angwa ke mefuta e fapaneng ya ho na ha pula moo ho nang le dikgohola esita le pula e fafatsang feela hanyenyane tse amang mobu. Dipula tsa dikgohola di ka hohola mobu o ka hodimo o nonneng haeba mohlodi o sa bolokwa.

HLAHLOBA

Mapolasi a mangata mona Afrika Borwa a na le meralo metle e entsweng mabapi le ho aha matamo a mapolasi, metjha e nang le jwang ya tsamaiso ya metsi, le ho aha mabopo a dinoka a masimo a lemilweng esita le moraloo le tsamaiso ya metsi ho ya ka tlhaho.

Ka bomadimabe, ho ahwa ha mabopo ho ya qetellong ya dilemo tsa bo 1950 le 1960 di ne di theilwe hodima motheo o fosahetseng e leng moo bophahamo ba mabopo bo qadileng ka ho wa e leng ho ileng ha fokotsa thibelo

Hona ho qetella ho baka tlalellano ya lehlabathe ebe jwale hona ho baka tshenyo e tshabehang, ka hobane mabopo ha pula e na haholo a a phatloha a arohane ka lehare ebe mobu o a hoholeha ebe o baka tshenyo e kgolo le tahleheloo ya mobu ha lebopo le lenyenyane le lona le tjhwatleha le phatloha ka lehare. Hona ho ka bonwa ka hohle Afrika Borwa. Tharollo e le nngwe feela ke hore a batalatswe ebe ho etswa mabopo a masimo ohle hape ho tlaha fatshe ka nepo le ka theko e phahameng; kapa ho jalwe jwang bolelele bole ba lebopo ho a fihla moo metsi a phoroselang ka tsela ya tlhaho. Mabopo a maholo a metsi a phoroselang a ka ahwa ka dinako

tse fapaneng ho fokotsa sekgaahlia dibakeng tse sa hlaphiswang hantle. Metjha e nang le jwang ya tsamaiso ya metsi e lokela ho hlaphiswang eba e a lokiswa kapele kamoo ho ka kgonehang haeba kgoholeho ya mobu e qaleha ho etsahala.

Dimmapa tsa dikala tse fapaneng tse fumanehang ho molekanyetsikakaretso wa naha bakeng sa sebaka sa polasi di ka thusa ka ho etsa moraloo, esita le ho tadima masimo a itseng ka *Google Earth*. Ditshwantsho tse nang le dintlha tsohle tsa polasi ya hao di ka fumanwa ofising ya molekanyetsikakaretso. Tsena di bontsha diphoso mme di thusa ka ho etsa moraloo o tshwanelehang.

HO PHALLA HA METSI

Mosebetsi wa mabopo ke ho fedisa phallo ya metsi kamehla ka sekgaahlia se tshwanang ho tlaha naheng yohle ho kena moo ho nang le jwang kapa motjha wa ho phalla ha metsi wa tlhaho, e le hore ho se be le tshenyo efe kapa efe kapa kgoholeho ya mobu. Sekgaahlia sa ho phalla ha metsi se laolwa ke mofuta wa mobu le ho thipoloha kapa ho theohela ha naha. Mobu o lehlabathe o amohela metsi habobebe athe mobu o letsopa ona ha o tjhwatlehe habonolo. Hang ha bokahodimo ba mobu bo se bo amohetse metsi a mangata ka ho lekana, mobu o qalella ho theohela tlase le ho ya lehlakore le tlase la phallo ya metsi ho ya ka tlhaho.

Phetholo ya pabaloo ya mobu ho dijalo, hammoho le ho fetofetola dijalo, di tla sebetsa ka matla ho fokotsa phallo e eketsehileng ka ho fetisisa ya metsi. Moraloo o lokela ho kenyelletsa phano ya phallo ya metsi e leng ho tla etsahala ho tswa ho bokahodimo ba mobu o tletseng metsi e le mobu o fumanang pula e ngata.

Sebaka sefe kapa sefe se sa jalwang se lokela ho ba sebakeng se lokileng se nang le jwang e le hore sebaka sa hao se fokotsa kgonahalo ya kgoholeho ya mobu.

Ditataiso

Mabopo a sebetsang hantle a hlaphiswa ho tadimilwe ho thipoloha ha bokahodimo ba naha, mefuta ya mobu le sekgaahlia se kgonehang ho ka ba teng sa metsi. Lebopo le thipololahang kamehla le le leng ho a 300 esale ho tlaha ka bo 1960 le bonahetse hore le sebetsa hantle ho mefuta yohle ya mobu. Hona ho bolela hore bakeng sa 300 m ya lebopo, le tla theoha ka metara e le nngwe ho tlaha lehlakoreng le phahameng ho ya lehlakoreng le tlase.

Moraloo wa sehlolloo bakeng sa boemo bo pakeng tsa mabopo ke bonono ebole ke saense. Sebaka se pakeng tsa mabopo tshimong e nang le mothipolohoo o moholo ho ka qetella ka ho ba le mabopo a mangata hoo ho qetellang ho ba boima ho ka jala. Sebaka sa 1,2 m se qalo ya bohlokwa. Mabopo a hlaphisitsweng hantle ka nepo a lokela ho eketswa ho a kena metjheng ya tsamaiso ya metsi ya tlhaho.

Bophahamo ba na ha ho theilwe hodima sesebediswa se methang bophahamo ba ba sebaka sa bohole ba kilomethara e le nngwe ke ntho ya bohlokwa. Batho ba babedi bao e mong le e mong a nang le basebetsi le thapo ya bolele-le ba 30 m pakeng tsa bona, a ka hlwaya dintlha ha a ntse a theha mabopo. Ho theoha ha dintlha bakeng sa thapo ya 30 m le dikgaolwanyane ka hona e tla ba 0,1 m haeba mabopo a entswe ka ho theohela kapa mothipoloho wa palo ya nngwe ho 300. Hang ha dintlha di se di lekantswe, tlahlolo e tileng e ka bontsha mola o otlolohileng kapa methinya o lokelang ho latelwa ha lebopo le qala ho etswa. Ka nako tsohle o ngole boemo ba ntla ka nngwe e nkilweng.

Mabopo a ka etswa ka dikgofu, ka ho lema, ka didiski le disebediswa tsa didiski tse ntihapedi.

MELAO YA BOHLOKWA

Ho ya ka molao, o lokela o fa baahisani ba hao phallo ya metsi ho ya ho ntla e tlase polasing ya

hao. O lokela ho aha motjha wa phallo ya metsi moo ho nang le kgokahano ya metjha ya thepa e le ho thusa hore phallo ya hao ya metsi e filhe ho thepa ya beng ba bang ba thepa boemong ba ntla e tlase ho ya ka mothipoloho, haese ha ho le bobebi ho etsa moraloo wa sebaka se seholo se nang le beng ba sona ba fapaneng ba hokahaneng bakeng sa mesebetsi ya morao le dibaka tsa matamo, mabopo le metjha ya phallo ya metsi. Ditumellano tsena di lokela ho akaretswa ke molao bakeng sa haeba beng ba sebaka ba batjha ba ka hana ho amohela moraloo o neng o entswe le ho sebediswa pele. ■

**RICHARD MCPHERSON,
MOTHUSI WA KGWEBO YA TEMO
LE PROJEKE YA BOLAODI**

BOIPABALLO PELE

Karolo 2

Disebediswa di molemo

DISEBEDISWA DI NA LE SEABO SE SEHOLO MOSEBETSING OFE KAPA OFE KAPA HONA POLASING.

BOIKARABELO BA MONNGA MOSEBETSI

O se ke wa sebedisa disebediswa tse iketseditsweng lapeng mane mosebetsing kapa setsheng sa tshebetso. Thibela kapa o hane hore ho sebediswe disebediswa tse sa dumellwang. Etsa bonneta ba hore o sebedisa disebediswa tse nepahetseng bakeng sa mosebetsi o di loke-tseng. Beha molao o qobellang hore mosebeletsi ka mong a hlahlube disebediswa tse entsweng ka matsoho pele a ka di sebedisa mane mosebetsing.

Disebediswa di lokela ho hlahljoja kgwedi le kgwedi. Lenane la tlahlolo le lokela ho saenelwa ke monnga mosebetsi e le ho etsa bonneta ba hore disebediswa tsohle di ntse di sebetsa hantle ka nako tsohle. Haeba sesebediswa se fumanwa se na le phoso kapa se ka lematsa mosebeletsi, se lokela ho tlohelwa, se hle se behellwe thoko hanghang. Disebediswa tse jwalo di ka boela tsa sebediswa hape ha di se di lokisitswe ka tshwanelo.

BOIKARABELO BA MOSEBELETSI

Basebeletsi bohole ba lokela ho hlahluba disebediswa pele ba ka di sebedisa. Basebeletsi ba lokela ho etsa bonneta ba hore disebediswa di bolokilwe maemong a lokileng mme di bolokilwe di hlwelele le ka nepo kamora hore di sebediswe. Ha ho disebediswa tse lokelang ho siuwa fatshe feela kamora ho sebediswa. Disebediswa di lokela ho tshwarwa hantle ka nepo ka nako tsohle. Kahloko e lokela ho behwa haeba disebediswa di sebediswa eka ke dibapadiswa!

Lebokosana la thuso ya pele le lokela ho ba teng haeba mosebeletsi a ka lemala ha a ntse a sebetsa ka disebediswa. Haeba mosebeletsi kapa moeti a ka tswa kotsi ka lebaka la sesebediswa se entsweng lapeng, monnga mosebetsi a ka nna a qoswa.

Ha borakontraka ba tla mosebetsing moo setsheng sa tshebetso, rakontraka ka mong o lokela ho sebedisa disebediswa tseo e leng tsa hae. ■

**CHARL SAAYMAN, MOTHUSI WA TSA BOPHELO BO BOTLE LE
POLOKEHO HO MEGA HEALTH AND SAFETY**

Bahlophisi

GRAIN SA: PRETORIA

PO Box 74087

Lynnwood Ridge

0040

■ 086 004 7246

■ www.grainsa.co.za

MOHLOPHISI YA LAOLANG

Dr Sandile Ngcamphalala

■ 082 862 1991 ■ Ofisi: 012 943 8296

■ sandile@grainsa.co.za

MOHLOPHISI WA PHATLALATSO

Liana Stroebel

■ 084 264 1422 ■ Ofisi: 012 943 8285

■ liana@grainsa.co.za

MOLEKANE HO TSA BOPHATLALATSI

INFOWORKS MEDIA PUBLISHING

Motlatso wa mohlophisi – Louise Kunz

■ louise@infoworks.biz

Moetapele wa sehlopha – Johan Smit

■ 082 553 7806 ■ Ofisi: 018 468 2716

■ johan@infoworks.biz

Bophatlalatsi – Elizma Myburgh, Joritha Hechter

Lenaneo la Grain SA la Ntshetsopele ya Molemi

BAHOKAHANYI BA NTSHETSOPELE

Johan Kriel

Foreisetata (Bloemfontein)

■ 079 497 4294 ■ johank@grainsa.co.za

Jerry Mthombothi

Mpumalanga (Mbombela)

■ 084 604 0549 ■ jerry@grainsa.co.za

■ Ofisi: 012 943 8289 ■ Smangaliso Zimbili

Jurie Mentz

Mpumalanga/KwaZulu-Natal (Louwsburg)

■ 082 354 5749 ■ jurie@grainsa.co.za

■ Ofisi: 012 943 8218

Graeme Engelbrecht

KwaZulu-Natal (Dundee)

■ 082 650 9315 ■ graeme@grainsa.co.za

■ Ofisi: 012 943 8287 ■ Nkosinathi Mazibuko

Liana Stroebel

Western Cape (Paarl)

■ 084 264 1422 ■ liana@grainsa.co.za

■ Ofisi: 012 943 8285 ■ Hailey Ehrenreich

Du Toit van der Westhuizen

North West (Lichtenburg)

■ 082 877 6749 ■ dutoit@grainsa.co.za

■ Ofisi: 012 943 8290 ■ Lebo Mogatanyane

Luke Collier

Eastern Cape (Kokstad & Mthatha)

■ 083 730 9408 ■ luke@grainsa.co.za

■ Ofisi: 012 943 8280 ■ Luthando Diko

Cwayita Mpotsyi (Mothusi ofising: Mthatha)

■ 078 187 2752 ■ umthatha@grainsa.co.za

■ Ofisi: 012 943 8277

PULA/IMVULA E FUMANEHA KA DIPUA TSE LATELANG:

Sesotho, English, Setswana, Sezulu le Sesotho.

Articles written by independent writers are the views of the writers and not that of Grain SA.

THIS PUBLICATION IS MADE POSSIBLE
BY THE CONTRIBUTION OF THE MAIZE TRUST

Lenaneo le fetolang bophelo

Pehelo

Tadima o ithute

DIBAKA tsa teko di jalwa ha monyetla o hlaha mme tshehetso e tshwanelehang ya ditjhelete e ka fumanwa. Sehlopha sa Ntshetsopele ya Molemi wa Grain SA se bone thuto e hlwahlwa e bakwang ke ho bona diphetlo tse fapaneng tse tswang ho tsela e nepahetseng ya ho etsa ntho ka mokgwa o nepahetseng.

Setsha sa teko ya tshimo ya sonobolomo polasing ya Yonaroo Farm haufi le Kokstad. Letsatsi la balemi le tla tshwarelwya setsheng seo e le ho buisana ka diphetlo le dithuto tse ho ithutilweng tsona.

Ka nako ya 2021/2022, ho ile ha jalwa dibaka tse nne tsa teko makeisheneng a mane:

Limpopo: E le ho tswela molemo sehlopha se setjha sa thuto mona Limpopo, ho ile ha jalwa sebaka sa teko sa ho jala poone mane Sehlakwane tlasa boetapele ba Jerry Mthombothi, molaodi wa ntshetsopele ya lebatowa mane Ofising ya Mbombela. Grain SA e rekile monontsha yaba Bayer o fana ka peo le dikhemikhale. Sepheo se seholo e ne e le ho ruta balemi mabapi le mokgwa wa jala ho sa phethola lekote. Paloyohle ya 30 000 dimela/ha e ne e jetswe, ka ho sebedisa mefuta e fapaneng ya peo.

Western Cape: Liana Stroebel, molaodi wa ntshetsopele ya lebatowa wa Western Cape, o ile a hokahanya sebaka seo sa teko se neng se jetswe mane Middelpoos haufi le Moorreesburg. E ne e le tshebedisano pakeng tsa Grain SA, molemi ya eteletseng pele e leng Alfreda Mars, ya ileng a thusa ka metjhini, le Nexus, ya ileng a thusa ka monontsha le dikhemikhale. Lena e ne e le lekgetlo la pele la ho jala canola, tsena di etswa ka sepheo sa ho fumana bokgoni ba tlahiso. Kotulo ena e hlahositse 1,2 t/ha ka selemo se ileng sa ba le diphephetso tse ngata, ka pula e ileng ya etsa hore ho be boima ho kena dibakeng tse ding tsa tshimo. Ketso ena e ile ya atleha haholo ho kgothaletsa ho jalwa ha 50 ha ka selemo sa temo sa 2022.

Mpumalanga: Jurie Mentz, e leng molaodi wa ntshetsopele ya lebatowa ofising ya Louwsburg, o ile a hokahanya 1 ha ya sebaka sa teko ya dinawa tsa soya mane Donkerhoek. Sehlopha sa dimela e ne e le 300 000 dimela/ha, ka mola wa bophara ba 0,91 m.

Eastern Cape: Luke Collier, eo e leng molaodi wa ntshetsopele ya leba-towa la Eastern Cape, o ile a jala setsha sa teko sa tshimo ya sonobolomo mane polasing ya Yonaroo haufi le Kokstad. Ho ne ho na le kgokahano e tiileng pakeng tsa Grain SA le Andre Chooks, ya ileng a thusa ka metjhini yohle le monontsha. Pannar o ile a thusa ka peo athe dikhemikhale tsona di ile tsa fanwa ke Farmers Agri Care. Ena ke teko ya setsha sa 6-ha, ka ho sebedisa mokgwa wa ho se phethole lekote. Sehla sa pele se ile sa sibolla bothata ba lenwabo ka hara dijalo. Hona ho ne ho le hobe hoo ho ileng ha lokela hore ho jalwe botjha mme manwabo a bolawa ka dikhemikhale. Sephetho e bile boithuto bo phahameng ba balemi bakeng sa ho fedisa disenyi le sehlopha se betere sa dijalo. Dijalo di sebeditse hantle le ka ntle ho tlhaselo e nyenyane ya sefako. Dijalo di ile tsa qala ho shwa qetellong ya Motsheanong. Grain SA e rera ho ba le letsatsi la balemi hona moo le balekane ba indasteri ka nako e kgutshwanyane e tlang.

Ho theha tsebo ka matsatsi a balemi

HO fa balemi monyetla wa ho etela ditsha tsena, matsatsi a balemi a hlophisitswe dibakeng tsena. Mona balemi ba ka buisana ka dintlha le balemi ba bang, dikhamphani tse fepelang ka thepa, baofisiri ba katoloso ya lehae esita le bankakarolo ba bang ba mokga ba memilweng ka sepheo matsatsing ana a ikgethileng.

Nakong ya sehla sa 2021/2022, matsatsi ana a latelang a balemi a ile a tshwarwa:

- **24 Hlakola, ofising ya Mthatha:** Balemi ba 88 ba bile teng ketsahalong eo mane Ngcobo-Bokleni.
- **13 Mmesa, ofising ya Mbombela:** Balemi ba 145 ba ile ba ithuta haholwanyane ho baemedi ba Bayer le Jerry Mthombothi mane Syverfontein.
- **13 Mmesa, ofising ya Louwsburg:** Oil and Protein Seeds Development Trust (OPDT) e ile ya tshehetsa ketsahalo ena ka ditjhelete mane Driefontein Community Hall, moo batho ba 87 ba neng ba le teng ba ileng ba tla mamela Henry Davies, Timon Filter le Jurie Menth.
- **20 April, ofising ya Kokstad:** Letsatsi la balemi mane Colana, Mount Frere, moo Luke Collier a ileng a bua le setjhaba, le ne le atlehile ka batho ba bangata haholo. Cipla le yena o ile a bua ka tlhokomelo ya mehlape ya diphoofolo.
- **21 Mmesa, ofising ya Dundee:** Tabakgolo mona polasing ya Milnedge e ne e le ditshwanelo tsa dimela le monontsha. Baemedi ba tswang Department of Agriculture (DoA) le Bayer ba ile ba buisana le balemi ba 37.
- **22 Mmesa, ofising ya Mbombela:** Mane Hereford East, batho ba 100 ba ile ba ithuta haholwanyane ka Grain SA, Bayer, Kynoch le DoA Mpumalanga.
- **29 Mmesa, ofising ya Mbombela:** Limufuye Project e ile ya tshwara matsatsi a ho qetela a kgwedi ya Mmesa ya balemi. Dibui e ne e le Jerry Mthombothi (Grain SA) le baemedi ba Bayer, DoA Mpumalanga le Villa Crop.

Matsatsi a balemi ba Mbombela a ile a fa ba neng ba le teng monyetla wa ho etela setsha sa teko mane Sehlakwane. Balemi ba ne ba thabile ho ba le seabo ka ho otloloha mabapi le tlhophiso ya mobu esita le ho jala.